

Ive Rudan

INTERDISCIPLINARNI PROBLEMI U ODNOSIMA LITERARNE HISTORIJE I FOLKLORISTIKE

(Na primjerima književnog djela Vladinira Nazora)

I

Vrednovanje književnog djela jednog pisca bilo je u hrvatskoj literarnoj historiji suviše suženo na literarnopovijesna razmatranja. U središtu pozornosti bili su odnosi književnog djela i konkretne društvene zbilje i veze književnog djela sa stilskom formacijom vremena u kojem je djelo nastalo.

Do pojava Antuna Barca (1894—1955) hrvatska literarna povijest bila je pod jakim djelovanjem filologije. Vodnik (1879—1926) počinje zagovarati da se hrvatska književna historija oslobodi filoloških okvira i da nastupa samostalno(1). Tako Vodnik u prvi plan počinje stavljati književnikov ljudski portret i kroza nj vrednovati djelo(2).

Barac uvodi nove kriterije: on "paralelno vodi dva curriculum (i građanski i pjesnički), imajući na umu neprestano njihovo preplitanje i njihovo udaljšavanje."(3)

Na tim ishodištima Barac pronalazi i unosi u hrvatsku literarnu historiju nekoliko posve novih komponenti u vrednovanju književnog djela:

1. pejzaž (kod Matoša, primorskih pisaca i, osobito, kod Gundulića);
2. izvornost hrvatske književnosti s naglaskom koliko je sagledavala i pratila život naroda;(4)
3. historijsko-sociološko elemente (pisac — djelo — publika);(5)
4. bol sa šutnjom.(6)

Barac je smatrao da kod vrednovanja književnog djela treba naročito sagledati ova četiri elementa:

- a) širinu i dubinu zahvata tematike-problema u djelu;
- b) intezitet umjetničkog doživljaja;
- c) organičnost djela;
- d) neposrednost izraza.(7)

Kad je ta načela u svom radu primijenio (na liniji Kranjčević — Carducci — De Vigny) izostali su očekivani rezultati.

U svojim monografijama o istaknutim hrvatskim književnicima(8) Barac uvodi nove komponente u vrednovanju književnog djelovanja — ličnost umjetnika. Ni time nije postigao one rezultate koje je očekivao: kod **Nazora** — zbog toga što je "odviše lektire i remiscencije" unio u tekst;(9) kod **Šenoe** unio je suviše svoje intimne zaljubljenosti u tematiku i pritom izgubio osjećaj i mjeru distance pa je precjenjivao i generalizirao temu. U **Vidrića** polazi s novih ishodišta — osnovni umjetnički doživljaj. Tu je skrenuo u raspravu o biti umjetnosti, o strukturi i zakonitosti stiha i metra. To je bio vidan i u biti dobar Barčev naučni zaokret ali ga je napustio i vratio se ranijim polazištima i kriterijama već u slijedećoj monografiji, o Mažuraniću. Tu je analizu usitnio i istrošio se u detaljiziranju pa je tako izostao sustav.

Odlučivši se da napiše povijest hrvatske književnosti u pet knjiga, u čemu ga je prekinula smrt, tako da je ostavio samo jednu dovršenu knjigu (Književnostu ilirizma, Zagreb, 1964) i drugu djelomično (Književnost pedesetih i šezdesetih godina, Zagreb, 1960) — Barac polazi s osnova sličnima onima već utvrđenih u monografijama: da u literarnoj povijesti obuhvati prikaz društvenih prilika u Hrvatskoj, zatim prikaz književnih prilika (u poglavlju Vrijeme i zadaci) i da dâ portrete književnika i njihovih djela (u poglavlju Pisci i djela).

II

Zadržavajući se samo na nekim komponentama književnog djela u njegovom vrednovanju a ne videći, i zato zaobilazeći, i druge — hrvatska je literarna historija ostala ipak jednostrana i relativno površna.

Previše je ostala zanemarena razrada činjenice već jednog razvijenog jezika, razvijene književne tematike, načina obrade tematike i motivike i svega onoga što čini književno djelo relativno autonomnim i specifičnim.

Ne uvažavajući i te komponente književnog djela, prirodno je i razumljivo da hrvatska literarna historija nije ostvarila svoje zadatke: ostala je u nekim vidovima krnja i protegnula se samo u nekoliko smjerova.

U takvim usmjerenjima djelovanja ostali su prazni prostori u razmatranjima i vrednovanjima književnih djela, u koje su, vremenom, usakivale druge naučne discipline i ispunjavale ih, takodjer uskim specijalističkim vrednovanjima.

Taj problem je uočio i Barac kad je pisao: "Književna historija, promatrana s ovih gledišta (višestranih: estetskih, filoloških, socioloških, etnoloških, folklorističkih, psiholoških i drugih, I. R.) danas je vrlo složena nauka, i trebalo bi u nas mnogo ljudi da riješe sve ono što bi ona mogla dati. No aktivni hrvatski historik nalazi se u najviše slučajeva u položaju da mora sam uzimati u obzir sad ovo sad ono gledište, da uzima jednom ovu a drugi put onu metodu, jer nema niti predradnja niti pomagala da se do kraja i potpuno izgradi u jednom smjeru. Često puta čovjek hoteći da bude esteta, završava posao s filološkom obradom materijala, a pristupajući poslu s namjerom da dade radnju o psihologiji stvaranja, svršava s tim da objašnjava sa čisto sociološkog gledišta uspjeh ili neuspjeh kakvog djela."(10)

Ipak ostalo se samo na konstataciji složenosti problema — i u Barca i mnogih drugih — a interdisciplinarni pristupi književnom djelu su izostali.

Slavistika, etnologija i folkloristika se udaljavaju, kako nam pokazuju njihovi ostvareni rezultati, u naučnim istraživanjima, pa čak dolazi između njih i do netrpeljivosti s obzirom na to da svaka prenaplašava svoje interese.

To nam obilato potvrđuje već sama činjenica što do danas nemamo vidnijih rezultata ostvarenih u vrednovanju književnih djela interdisciplinarnim pristupima i metodama.

U hrvatskoj literarnoj historiji posebno je bilo (i još uvijek toga ima u velikoj mjeri!) zanemareno razmatranje i vrednovanje usmene narodne književnosti kao zasebnog i autonomnog toka književnog stvaralaštva, premda u živom inferentnom trajanju nalazimo brojne vrste i oblike. O toj književnosti se najčešće govorilo sporadično i površno, što nam također obilato potvrđuju po povijesti i pregledi hrvatske književnosti i, posebno, književna kritika.

III

Posebno je u hrvatskoj literarnoj historiji bilo zanemareno vrednovanje interferiranja usmene i pisane književnosti, premda ono traje od dalje prošlosti do naših dana.

Već dubrovački književnik Džore Držić (1461—1501) stvara svoja djela na vrlo izraženim osnovama usmene narodne književnosti i neke njene pjesničke vrste ugrađuje u svoje.(11)

Od tada do danas u hrvatskoj književnosti nisu prekinute naglašene veze interferiranja dviju književnosti (usmene i pisane) i njihovih poetika.

Dokaza o tome ima bezbroj u mnogih pisaca, dakako u različitim mjerama.

Ovom prilikom prikazat ćemo to u djelima Vladimira Nazora (1876—1949) čije se književno stvaralaštvo proteže u vremenskom rasponu od pola stoljeća.

Već sam pogled u Nazorovo književno djelo pokazuje nam čvrsto ispreplitanje usmene narodne književnosti s njegovim obimnim stvaralaštvom. Tragajući za novim temama Nazor često mijenja milieua: Brač, Zadar, Split, Pazin, Kopar, Kastav, Crikvenica, Zagreb... To ga, već stara i oronula, dovodi preko Kupe i u partizane početkom 1942. godine.

Književnikovo djelo potvrđuje da je temeljito izučavao usmenu narodnu predaju, a zatim iz nje u svom stvaralačkom postupku uzimao i koristio i tematiku i motiviku i likove, dajući im nove poetske vrijednosti.

Potvrdu tomu nalazimo posebno u zbirnama pjesama u kojima je obrađivao mitove i legende.(12) U **Slavenskim legendama**, u odjeljku **Junaci** — obrađena je tematika iz usmene epske narodne poezije. I likovi — Miloš, ban Stranihić, Jug-Bogdan i drugi — dolaze iz usmene narodne epike. Posebno pjeva o Kraljeviću Marku, središnjem liku epske narodne poezije jugoslavenskih naroda; s Markom su i Musa Arbanas, vila Ravijolja i konj Šarac. Posebni ciklus pjesama "posvećuje" vilama.(13)

Poetski obrađuje i istarsku narodnu predaju, kako u **Slavenskim legendama**, tako, još naglašenije, u zbirci **Istarski gradovi**.(14)

Čakavska će narodna poezija posebno biti osnova i poticaj književnom stvaralaštvu Vladimira Nazora. To se naročito vidi u **Istarskim gradovima**, gdje u pojedimim pjesmama ne samo koristi tematiku narodne poezije nego je i izravno, pojedine stihove, inkorporira u svoje pjesme. Takav primjer nalazimo u pjesmi **Volosko**:

"Volonsko drago, lipi moj dijamante.

Ti dika jesi istarskih gradova.

U tebi cviče i vile galante.

Pred tobom jato bilih galebova."(15)

Stihove narodne pjesme Nazor ovdje uzima za početak svoje pjesme i stavlja ih među navodnike.

U popratnoj bilješci soneta **Turanj u Omišlju** Nazor kaže: "Ovaj sonet ispjevan je po krčkoj narodnoj pjesmi: Kad mletačke plavi — Sve same galije — Doplove d'Omišlja — Iskrca se četa — Da pozove Kneza — Našega Ivana — Na velo veselje."(16)

Sonet **Poreč** također je ispjevan po uzoru narodne čakavske pjesme:

Facol vrati nam lepi, rakamani,

Kot mat je naša sedam let rubila,

Vezala zlatom srebrnim iglami,

Prala na suzah, na suncu sušila.(17)

I poznata krčko-istarska narodna pjesma **Vrbniče nad morem** također je podstakla Vladimira Nazora da ispjeva Vrbniku (gradić na otoku Krku) sonet **Vrbnik nad morem**. U njemu Nazor parafrazira pojedine stihove narodne pjesme:

I u mom vrtu cvate mažurana,

i bosiljak, i zal'jevam vodom

Iz svog zdenca, krvlju svojih rana.(18)

U pjesmi **Divičin grad u Pull** poetizirao je usmenu narodnu predaju o Marku Kraljeviću koji spava tvrđi san u starorimskom amfiteatru (I st. n. e), a narod ga željno čeka da se probudi i da mu pomogne u rješavanju teških životnih problema.(19)

Ponirući i u druga Nazorova književna djela, posebno u poeziju, nastala u različitim vremenima i prilikama pjesnikova života i stvaranja — naći ćemo vrlo prisutnih tragova — osnova, poticaja i preuzetih djelića (stihova) iz usmene narodne književnosti.

U to se je vrlo lahko svakome osvjedočiti.

A Nazorovo književno djelo nije usamljeno u hrvatskoj književnosti, koje bi potvrđivalo žive i čvrste

veze interferiranja dviju književnosti i njihovih poetika. Otuda i prijeke potrebe interdisciplinarnim pristupima u vrednovanjima književnih djela pojedinih autora, posebno onih koji su se naglašenije oslanjali u svom stvaralaštvu na folklornu građu.

IV

Književno djelo Vladimira Nazora — naglašavamo, ne ni iznimno ni jedino u hrvatskoj književnosti — pokazuje da je neophodno potrebna interdisciplinarna suradnja u njegovu razmatranju i vrednovanju. To znači da je potrebno uskladiti i nadopunjavati i metode rada i rezultate naučnih disciplina.

Ovdje nužno dolazimo i na Barčevu osnovnu misao da stručnjak ocjenjivač književnog djela mora imati razne vidove u sagledavanju književnog djela, a posebno u vrednovanju njegove složenosti. Barac je tu opravdano naslutio složenost i, rekli bismo, svojevrsni polispektivizam kojim možemo književno djelo vrednovati.

No, smatramo potrebnim naglasiti da se ovdje ne radi o izdvojenom prihvatanju različitih metoda i njihovom primjenjivanju redom — sad jedne sad druge, nego se radi o jednom intermetodskom i intermetodološkom usklađivanju. To znači da se metode ne bi primjenjivale u svoj svojoj punoći, i od početka do kraja, i jedna za drugom, i jedna pa druga po redu — nego njihovo usklađeno proširivanje proširuje i osposobljuje vrednovatelja književnog djela. (20)

Metodološki pluralizam tim se naglašenije nameće u vrednovanju djela onih pisaca, u kojima je izražene došlo do jednog sretnog i podudarnog interfentnog trajanja dviju književnosti.

No, ne treba usko shvatiti koncepciju metodološkog pluralizma da će ona dočekivati samo djela u kojima su vidljivi interferentni susreti pisane i usmene narodne književnosti.

Želimo ovdje naglasiti da je metodski pluralizam u osnovi jedna bogatija, suvremenija koncepcija složenog gledanja složenog književnog djela. Tu se stvarno radi o jednoj većoj osposobljenosti u klasificiranju i vrednovanju sastavnih dijelova književnog djela, ali nipošto u odvajanju metoda, niti njihovom hijerarhijskom primjenjivanju.

Posve je prirodno da se proučavatelji književnosti u svom radu oslanjaju na polazišta i primijenjuju kriterije jedne znanstvene discipline i da u snopu njenih osvetljenja sagledavaju analiziranu problematiku. No, taj se ipak — željeli mi to ili ne — jednostrani pristup ne smije zanemariti nego, naprotiv, naglasiti interdisciplinarni vid i potrebu njegove primjene.

Kod nekih proučavatelja književnosti, posebno kod literarnih historičara, bilo je potvrda da je njima bio bliz i pristupan metodski pluralizam i da su ga jednim dijelom primjenjivali. Ali je kod njih bila uočljiva misao da moraju ostati pri jednom metodološkom pristupu, jer su misli da jednostranost i čistoća jedne metodološke obrade opravdava proučavanje književnog djela. Kod nas se radi o tome da istupamo s jednom novom koncepcijskom spoznajom i koncepcijskom usklađenosti svega onoga što različite metode mogu pružiti, unoseći time jednu znatno širu osposobljenost i svestranu aparaturu u ocjenu i procjenu književnog djela.

Samo tako, u suradnji i u usuglašavanju metoda i rezultata više naučnih disciplina, s više će se pozornosti i većih dubina i širina, izrađivati zaključci i sustavi literarne historije.

Toga je dosad u hrvatskoj literarnoj historiji nedostajalo u vrednovanju književnih djela.

Posebno je nužna suradnja u širim metodološkim osvetljavanjima i usklađivanju rezultata rada između folkloristike i slavistike pa i etnologije — čime se ne potcjenjuje ni gubi iz vida i druge naučne discipline — s obzirom na činjenicu da su brojni hrvatski pisci izrasli i školovali se na živim vrelićama narodne tradicije i usmene narodne književnosti pa im je ta tradicija i književnost — sa svojim brojnim manifestacijama, vrstama i oblicima — bila uzor, osnova i poticaj u književnom stvaralaštvu. I ne samo to, nego je u različitim mjerama i ulazila izravno u djela pojedinih pisaca.

Naše ukazivanje na prisustvo usmene narodne književnosti jest pitanje objašnjenja dublje i nezaobilazne suradnje između pisane i usmene narodne književnosti, a koja nije bila samo stvar dobre volje književnih stvaralaca nego je to bila nezaobilazna nužnost i imperativ u trajanju i postojanju književnog stvaralaštva.

To smo pokušali pokazati i dokazati i u ovom radu, na primjerima književnog djela Vladimira Nazora.

- 1 Dr Branko Drechsler: **Stjepan Ornet: Život i rad Pavla Stoosa. Savremenik**, II, br. 11, str. 697. Zagreb, 1907.
- 2 Dr Branko Drechsler: **Andrija Palmotić. Savremenik**, II, br. 4 i 5, str. 193 — 203 i 279 — 285. Zagreb, 1907.
- 3 Ivo Frangeš: **Antun Barac: Članci i eseji. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Knjiga 101. Zagreb, Matica hrvatska — Zora**, 1968, str. 5.
- 4 Antun Barac: **Evropski okvir jugoslavenskih književnosti. Izraz**, III, br. 3, str. 245 — 255. Sarajevo, 1959. (Prijevod s njemačkog).
- 5 Antun Barac: **Članci o književnosti. Zagreb**, 1935, str. 85 — 128 i 129 — 180.
- 6 Antun Barac: **Književnost i narod. Litaratura o Preradoviću. Zagreb**, 1941, str. 43. I: **Knjiga eseja**, Zagreb, 1924, str. 153.
- 7 Antun Barac: **Veličina malenih. Zagreb**, 1947, str. 302.
- 8 Barčeve monografije: **Vladimir Nazor** (1947, str. 302).
- 8 Barčeve monografije: **Vladimir Nazor** (1918), **August Šenoa** (1926), **Mirko Bogović** (1933), **Hrvatska književna kritika** (1938), **Vidrić** (1940) i **Mažuranić** (1945).
- 9 Ivo Frangeš: **Antun Barac: Članci i eseji. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Knjiga 101. Zagreb, Matica hrvatska — Zora**, str. 17.
- 10 Antun Barac: **Knjiga eseja**, Zagreb, 1924, str. 23.
- 11 Vidi: **Pjesme Šiška Menčetića i Gjore Držića i ostale pjesme Ranjinina zbornika**, dr. izdanje, priredio Milan Rešetar. **Stari pisci hrvatski, knjiga 2, Zagreb**, 1937. — osobito pjesme **Zavjet i Ljub'me, dušica mladahta**.
- 12 Vladimir Nazor: **Miti i legende. Djela Vladimira Nazora, knjiga I, Zagreb**, 1948.
- 13 Isto, str. 83 — 141.
- 14 U **Velikom ćirilno-metodskom kalendaru za 1907. godinu** Nazor je objavio 24 soneta pod naslovom **Istarska sela i gradovi**. Godine 1930. je nadopunio rukovet s još četiri soneta i posvetio je dr Dinku Trinajstiću, hrvatskom zastupniku u porečkom Saboru, s kojim je češće znao iz Pazina ići u Poreč i koji mu je — kako u posvetnom pismu kaže — bacio sjeme iz kojeg su ti soneti nikli. 1930. i mijenja naslov rukoveti u **Istarski gradovi**.
- 15 Vladimir Nazor: **Miti i legende**, Zagreb, 1948, str. 290. Jednu od varijanata narodne pjesme **Volosko**, iz koje je Nazor preuzeo početne stihove, objavio je Viktor Car Emin u **Istarskim narodnim pjesmama**, Opatija, 1924. str. 87.
- 16 Vladimir Nazor: **Miti i legende**, Zagreb, 1948, str. 318. Nazorov sonet počinje:
"Turne moj lipi, lipi ter prostrani,"
kako sam lipo tebe sagradio. (Vidi str. 298)
- U narodnoj pjesmi nalazimo ove stihove:
Aj turne moj lipi,
lipi ter prostrani,
kako sam te lipo,
lipo sagradio. (Vidi: **Tuga kneza Ivana, Istarske narodne pjesme**, Opatija, 1924, str. 50).
- 17 Vladimir Nazor: **Miti i legende**, Zagreb, 1948, str. 313. U narodnoj pjesmi o "rakamanom facolu" nalazimo ove stihove:
Facol rakamani,
koga j'moja majka
tri leta rubila,
a četvrto leto
zlatom rakamala
na suzicah prala
na srcu sušila.
- (Vidi: **Vežan rubac. Istarske narodne pjesme**, Opatija, 1924, str. 71).
- 18 Vladimir Nazor: **Miti i legende**, Zagreb, 1948, str. 296. Nazor svom sonetu daje naslov **Vrbnik nad morem**, dok je narodna pjesma poznata po prvom stihu **Vrbniče nad morem**. U popratnoj bilješci sonetu Nazor kaže za Vrbnik: "To se staro mjestopročulo ipak najviše svojom pjesmom **Vrbniče nad morem**" (str. 319). Navedeni stihovi parafrazirani su iz narodne pjesme i to ovi:
Da mi zalijemo
te naše rožice,
drobnu mažuranu
i sitan bosiljak. (Vidi: **Vrbniče nad morem, Istarske narodne pjesme**, Opatija, 1924, str. 92).
- 19 Vladimir Nazor: **Miti i legende. Divičin grad u Pull**, Zagreb, 1948, str. 312.
- Legende o Divičin gradu, vidi: Maja Bošković-Stulli: **Istarske narodne priče**, Zagreb, 1959, str. 119 i 120. Legenda o Marku Kraljeviću u Puli i danas živi u usmenoj predaji starih stanonika Istre. V.: Ivo Rudan: **Žminjske narodne predaje: Spanje Kraljevića Marka**, 1 (Rukopis).
- 20 V.: T. Čubelić: **Narodne pripovijetke**, Zagreb, 1970, str. XLIV, i dalje.